ISSN 2231-1629
Knowledge Resonance
A Half Yearly National Peer-Reviewed & Indexing with SJIF Impact Factor Research Journal
IMPACT FACTOR 8.072

भारताचे परराष्ट्र धोरण आणि ब्रिक्स

डॉ. नरेंद्र के. पाटील
सहाय्यक प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभागप्रमुख
आनंद निकेतन महाविद्यालय, आंनदवन, वरोरा

सारांश
ब्रिक्स समूहच्या देशांनी अगदी कमी वेळात यशाची पायरी गाठली आणि आता या समूह देशाची सर्वात मोठे यश म्हणजे नवीन विकास बॅक स्थापना करणे आणि या बॅकाचे कामकाज पूर्ण करणे हे होय. तसेच जगभरात निर्माण झालेले कोवीड 19 चे संकट सोडविण्यासाठी समूह देशांना मदत करणे आणि समूह देशाची विस्कटलेली अर्थव्यवस्था सुधारणे हे ब्रिक्स चे उदिष्टये आहे.
गृहितकः
ब्रिक्स परिषद व संमेलन, ब्रिक्स परिषदेचे विश्लेषण, 12 वे शिखर संमेलन

प्रस्तावना

ब्रिक्स हे ब्राझिल ,रशिया, भारत, चीन ,व दक्षिण आफ्रिका या पाच प्रमुख अर्थव्यवस्थेचे एक आंतरराष्ट्रीय संघटन आहे. ब्रिक्स – BRIC हे नाव ब्राझील, रशिया, भारत, चीन व दक्षिण आफ्रिका या पाच आर्थिक शक्ती मानल्या जाणाऱ्या देशाच्या नावाच्या अध्यक्षवरून तयार झाले आहे. 2001 मध्ये गोल्डनमॅन सॅक्स या कंपनीचे अध्यक्ष जिम ओ निल यांनी Building Batter Global Economic नावाचा लेख प्रकाशित करून त्यात भाकीत केले की, पुढील 50 वर्षात ब्रिक्स देशाची अर्थव्यवस्था जगातील प्रमुख अर्थव्यवस्था राहतील. ब्रिक्स मधील झपाट्याने प्रगती करणाऱ्या विकसनशील देशांनी एकत्र येऊन काम केले तर त्यांच्यात महाशक्ती असणाऱ्या पाश्चिमात्य विकसित देशांना टक्कर किंवा आव्हान देण्याची क्षमता निर्माण होईल. कारण जगातील लोकसंख्येच्या 40 टक्के लोकसंख्या ब्रिक्स देशाची आहे तर जमिनीचे क्षेत्रफळ 30 टक्के व जीडीपी 25 टक्के आहे. 2009 मध्ये ही संघटना उदयास आली. ब्राझील, रशिया, भारत व चीन त्याच्या देशाच्या राष्ट्राध्यक्षांची पहिली परिषद रशियातील एकटरिंबर्ग येथे होऊन 16 जून 2009 मध्ये ब्रिक ची स्थापना करण्यात आली. ब्रिक या स्थापनेच्या वेळी दक्षिण आफ्रिका देश सदस्य नव्हता 21 सप्टेंबर 2010 मध्ये भरलेल्या परराष्ट्र मंत्र्याच्या परिषदेत दक्षिण आफ्रिकेला संघटित समाविष्ट करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. 14 एप्रिल 2011 मध्ये चीन येथे भरलेल्या ब्रिक्स च्या तिसऱ्या परिषदेत दक्षिण आफ्रिकेला आमंत्रित करून सदस्यत्व देण्यात आले त्यामुळे ब्रिक्स संघटनेचे नाव ब्रिक्स; BRICS असे झाले आहे.

ब्रिक्स चे उद्देश

1. एक देशातील गुंतवणूकदारांसाठी व उद्योजकासाठी परस्पर व्यापार गुंतवणुकीला प्रोत्साहन देणे आणि अनुकूल वातावरण तयार करणे
2. सदस्य देशांना आर्थिक मदत करून त्यांच्या आर्थिक विकासाचा वेग वाढवणे
3. ब्रिक्स देशातील नैसर्गिक संसाधनाचा उत्तम वापर करणे
4. ब्रिक्स देशातील आंतरराष्ट्रीय व्यापारातील अडथळे दूर करणे
5. सदस्य देशांना व्यापारासाठी बाजारपेठेचा विस्तार करणे
6. इतर विकसनशील देशांना पायाभूत सुविधांच्या विकासासाठी कर्ज देणे
7. सदस्य देशाच्या शिक्षण क्षेत्रात सुधारणा व वाढ करून व्यापाराचा विकास करणे
8. सदस्य देशाच्या अर्थव्यवस्थेत वृद्धि करून रोजगाराच्या संधी वाढ करणे व दारिद्य कमी करणे
9. सदस्य देशात शांतता सुरक्षा व सुव्यवस्था निर्माण करणे
10. ब्रिक्स देशांना राजकीय व सांस्कृतिक सहकार्य करणे
11. पर्यावरण संतुलित राहून सतत टिकाऊ विकास करणे.
12. संवाद कमी करण्यासाठी विविध उपाययोजना करणे

ब्रिक्स परिषद व संमेलन.

परिषद	दिनांक	देश	प्रतिनिधी	स्थळ
पहीली परिषद	16 जून 2009	रशिया	दिमित्री मेदवेदेव	येकातेरिनबुर्ग
दुसरी परिषद	15 एप्रिल 2010	ब्राझील	लुईझ इनाचियो लुला दा सिल्व्हा	ब्राझीलिया
तिसरी परिषद	14 एप्रिल 2011	चीन	हु चिंताओ	
चौथी परिषद	29 मार्च 2012	भारत	मनमोहन सिंग	नवी दिल्ली
पाचवी परिषद	26–27 मार्च 2013	दक्षिण आॅफ्रिका	जेकब झुमा	डर्बन
सहावी परिषद	14–16 जुलै 2014	ब्राझील	दिल्मा रूसेफ	फोर्तालेझा आणि ब्राझीलिया
सातवी परिषद	8 –9 जुलै 2015	रशिया	ब्लादिमिर पुतिन	उफा

आठवी परिषद	15–16 ऑक्टोबर 2016	भारत	नरेंद्र मोदी	गोवा
नववी परिषद	3 –5 सप्टेंबर 2017	चीन	' शी जिनपिंग	शियामेन
दहावी परिषद	25–26 जुलै 2018	दक्षिण आफ्रिका	जेकब झुमा	जोहान्सबर्ग
अकरावी परिषद	14 नोव्हेंबर 2019	ब्राझील	जायर बोलसोनारो	इटामारशी पॅलेस
बारावी परिषद	17 नोव्हेंबर 2020	रशिया	मिशेल तेमेर	आभासी पध्दतीने

ब्रिक्स परिषदेचे विश्लेषण

1. 16 जून 2009 लाल रशियामधील येथे ब्राझील, रशिया, भारत, चीन या देशाच्या राष्ट्राध्यक्षांची पहिली परिषद झाली आणि ब्रिगेड संघटना अस्तित्वात आली.
2. 15 एप्रिल 2010 ब्राझील मधील ब्राझिलिया येथे भरलेल्या ब्रिक्स् च्या दुसऱ्या परिषदेत दक्षिण आफ्रिका ब्रिक मध्ये समाविष्ट करण्याचा निर्णय घेण्यात आला
3. 14 एप्रिल 2011 ला चीनमधील नया येथे से नया येते भरलेल्या ब्रेकच्या तिसरे परिषदेत दक्षिण आफ्रिकेला आमंत्रित करून ब्रेक सदस्यत्व देण्यात आले तेव्हापासून ब्रिक्स संघटनेचे नाव ब्रिक्स से झाले ब्रिक्स चे सदस्य असणाऱ्या देशांमध्ये अर्थव्यवस्थेच्या विविध क्षेत्रांमधील सहभागाच्या व सहकार्याच्या त्याचा विकास होत आहे आरती संबंध पलीकडे सदस्य देशाची चर्चेमध्ये मिलेनियम डेव्हलपमेंट गॉगल्स आंतरराष्ट्रीय आर्थिक परिस्थिती आंतरराष्ट्रीय दहशतवाद पर्यावरण बद्दल अन्नसुरक्षा ऊर्जा सुरक्षा इत्यादी विषयावर चर्चा झाली
4. 29 मार्च 2012 ला भारत येथील दिल्ली येथे भरलेल्या चौथा परिषदेत सदस्य देशांच्या मध्यवर्ती बँकांनी आंतरराष्ट्रीय वित्तीय सहकार्याचे उद्देशाने मास्टर एक्झाम एटीन एक्झॅक्टींग क्रेडिट इं लोकल करेन्सिज आणि ब्रिक्स लेटर ऑफ 12 करारावर सह्या केलेले आहेत
5. ब्रिक्स ची पाचवी परिषद 26, 27 मार्च 2013 ला दक्षिण आफ्रिकेतील डर्बन येथे संपन्न झाली यात विकासासाठी भागीदारी एकत्रीकरण आणि औद्योगिकरण या विषयावर चर्चा होऊन निर्णय घेण्यात आले
6. ब्रिक्स ची सहावी परिषद 14 16 जुलै 2014 ला ब्राझील येथील व ब्राझील या येथे पार पडली फिफा फुटबॉल विश्वचषक अंतिम सामना झाल्यानंतर दोन दिवसांनी भरलेल्या या परिषदेला भारताचे पंतप्रधान श्री नरेंद्र मोदी पहिल्यांदाच या परिषदेत उपस्थित नाही या परिषदेत 100 बिलियन डॉलर नवीन विकास बँक ची स्थापना करण्यासाठी ब्रिक्स देशातील राष्ट्राध्यक्षांची अनुमती घेऊन 15 जुलै 2014 ला न्यू डेव्हलपमेंट बँक स्थापन करण्यात आली ब्रिक्स देशांच्या बरोबरच इतर विकसनशील देशांना पायाभूत सुविधांच्या विकासासाठी कर्ज देण्याच्या उद्देशाने या बँकेची स्थापना करण्यात आली
7. ब्रिकची सातवी परिषद 8,9 जुलै 2015 रस यामधील उपाय येथे पार पडली याद आर्थिक विकासाबरोबरच शांतता व सुरक्षा या विषयावर चर्चा करण्यात आली
8. ब्रिक्स ची आठवी परिषद 31 ऑगस्ट 1 सप्टेंबर 2015 ला भारत येथील बुवा येथे पार पडली या परिषदेत पर्यावरण भ्रष्टाचार जागतिक आतंकवाद या विषयावर चर्चा करण्यात आली
9. ब्रिक्स ची नववी परिषद 3 ते 5 सप्टेंबर 2017 ला चीन येथील जिओ मेनी ते पार पडली उज्वल भविष्यासाठी मजबूत भागीदारी या शीर्षकाखाली ही परिषद पार पडली
10. ब्रिक्स ची दहावी परिषद नुकतीच 25 27 जुलै 2018 ला दक्षिण आफ्रिकेतील जोहान्सबर्ग येथे पार पडली या चौथी औद्योगिक क्रांती या विषयावर चर्चा करण्यात आली चौथी औद्योगिक क्रांति यात उद्योगाचा मोठ्या प्रमाणावर रोबोटचा वापर केला
11. ब्रिक्स ची अकरावी परिषद 14 नोव्हेंबर 2019 ला ब्राझील येथील जायर बोलसोनारो याच्या नेतृत्वात इटामारशी पॅलेस येथे पार पडली
12. ब्रिक्स ची बारावी परिषद 17 नोव्हेंबर 2020 ला आभासी पध्दतीने 2020 ला रशिया येथे मिशेल तेमेर याच्या नेतृत्वात पार पडली

12 वे ब्रिक्स शिखर संमेलन

12 वे ब्रिक्स शिखर संमेलन आभासी पध्दतीने 17 नोव्हेंबर 2020 रोजी रशियामध्ये आयोजित करण्यात आले होते. यामध्ये भारताचे प्रतिनिधी पतप्रधान मा.नरेंद्र मोदी यांनी प्रतिनिधीत्व केले आणि वेगवेगळया विषयावर चर्चा करण्यात आली.

प्रमुख बिंदु

या 12व्या शिखर संमेलनाचा विषय हा वैश्विक स्थिरता, साझा सुरक्षा आणि नवाचारी वृध्दी या विषयावार भर देण्यात आला.

12 वा ब्रिक्स सम्मेलन आणि भारत

12 वे शिखर संमेलनात भारताचे पंतप्रधान माननीय नरेंद्र मोदी यांनी खालील विषयावर चर्चा केली

1. **आतंकवाद –**

आतंकवाद या भारतातील सर्वात मोठी समस्या आहे या आतंकवादाचा अंत करायचा करायचा असेल तर सर्व देशांनी मिळून अंतर करणे अत्यंत गरजेचे आहे आतंकवाद च्या सोबत त्या दिशेने सुद्धा दोषी दोषी ठरवले पाहिजे की जे आतंगवाद करणाऱ्या देशांना मदत करतात तसेच या आतंकवादी च्या विरोधात ब ब्रिक्स आतंगवाद विरोधी धोरण या संमेलनामध्ये सह्या करण्यात आल्या

2. **आंतरराष्ट्रीय संस्था मध्ये सुधारणा** –

विश्व व्यापार संघटन विश्व व्यापार स्वास्थ संघटन आधी संघटनांमध्ये सुधारणा करण्याच्या दृष्टीने ब्रिक्स मध्ये चर्चा करण्यात आली भारत यामध्ये सहयोग करण्याचा धाडस दाखवत आहे

3. **पोस्ट covid-19 अर्थव्यवस्था** –

पोस्ट बवअपक.19 ब्रिक्स यामध्ये महत्त्वाची भूमिका बजावू शकतात संपूर्ण जगातील 42 परसेंटेज आबादी किंमत जनसंख्या ब्रिक्स या देशामध्ये राहतात शेवटी सांगितले पाहिजे की पूर्ण जगातील अर्थव्यवस्थेचा ब्रिक से एक इंजिन आहे ब्रिक्स देशांमध्ये जे व्यापार होत असतात ते अतिशय महत्त्वपूर्ण होत असतात आणि या आंतरराष्ट्रीय पातळीवर निर्माण होणाऱ्या समस्या दूर करण्यासाठी ब्रिक्स मदत करत असते

4. **आत्मनिर्भर भारत** –

भारत या देशात द्वारे निर्मित आत्मनिर्भर अभियान ही संकल्पना ब्रिक्स सोबत महत्त्वपूर्ण सहकार्य करत आहे आत्मनिर्भर भारत अभियान अर्थव्यवस्था मध्ये सुधार करण्याच्या दृष्टीने आणि बवअपक.19या रोगामुळे निर्माण झालेल्या अर्थव्यवस्था यांचा निराकरण करण्याच्या दृष्टीने आत्मनिर्भर अभियान अतिशय महत्त्वपूर्ण संकल्पना ब्रिक्स देशासोबत बवअपक.19 वैक्सीन भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी द्वारा बवअपक.19 या वैक्सीन चे उत्पादनासाठी मेडिसिन उत्पादनासाठी ब्राझील देशातील ग्रीस देशातील सदस्य देशांनी सहयोग करायला पाहिजे अशी महत्त्वाची भूमिका मांडली भारत निरीक्षणासाठी रशिया सोबत चर्चा करत आहे आणि लवकरच उत्तर प्रदेश मध्ये सुरू होईल अशी उमेद ठेवली जात नाही आणि म्हणून बवअपक.19 ज्या व्यक्तींचे उत्पादनाच्यादृष्टीने आधीचे महत्त्वाची भूमिका ब्रिक्स समूह पार पडत आहे

5. **ब्रिक्स आतंकवाद विरोधी रणनीती** –

शिखर संमेलनाच्या दृष्टीने 12 शिखर संमेलनामध्ये ब्रिक्स आतंगवाद विरोधी रणनीती हस्ताक्षरासाठी ब्रिक्स मा समोर ठेवण्यात आली ब्रिक्स मुकेशच्या उच्चस्तरीय समिती प्रतिनिधी द्वारा धी ह्या या ग्रीक सातवा निरोगी रणनीती समीक्षा केले जाईल आणि धन्यवाद निरोगी कार्य समूह बोला जाईन दृष्टिकोण आतंगवाद विरोधी रणनीती या मसुदा आंतरराष्ट्रीय कानोसा अनुपालन दत्ता भारता बीड समाधी सुरक्षितता हा दृष्टिकोन डोळ्यासमोर ठेवण्यात आला

उद्देश

1. सर्व देशांनी आतंकवाद आणि आतंकवाद ची गती प्रणाली यावर बंधने लावण्यासाठी किंवा हे थांबवण्यासाठी उचित कदम उठवले पाहिजे हे महत्त्वाचे धोरण आहे
2. समूहातील सदस्य देशांची सुरक्षितता आणि म्हणून प्रवर्तन अधिकारी यांच्यासमोर जो आतंकवाद रोकने के लिये मुकाबला करने की मदत मांग रहा है आतंगवाद संपविण्यासाठी ब्रिक्स समूह, संस्था आणि संबंधित व्यक्ती यांना प्रोत्साहन देण्याचे उद्दिष्ट ने भौतिक संशोधनाची उपलब्धता करणे आवश्यक आहे
3. भौगोलिक विस्ताराला रोखण्यासाठी तसेच दोन देशामध्ये जे काही संबंध खराब होत आहेत त्या दृष्टीने निर्माण होणारे धोका यावेळी चर्चा करण्यात आले देशातील समूह देशांनी त्या त्या देशातील कानून व नियम समर्थपणे मांडले पाहीजे
4. इंटरनेट व सोशल मिडीया प्लेटफॉर्म चा उपयोग आंतकी समूहो भर्ती आणि कटटर पथं च्या प्रचारासाठी करायाचा नाही.

निष्कर्ष:

12 व्या शिखर सम्मेलनात भारत. चीन सीमा वरती चर्चा करण्यात आली तर ब्रिक्स समूह देशानी चांगली कामगिरी पार पाडली असे म्हणता येईल. कारण आतंकवाद हा भारतासारख्या देशाला खूप मोठा धोका आहे. आणि या 12 व्या शिखर सम्मेलनात ब्रिक्स आतंकवाद विरोधी रणनिती आतंकवाद धोरण आंतकवाद नष्ट करण्यासाठी महत्वाची भुमिका पार पाडेल आणि ब्रिक्स समूह देशातील सबंध चागले होतील.

संदर्भ सूची

1. *भारताचा आर्थिक विकास आणि नियोजन, डॉ. विजय कवीमडंण*
2. *स्थूल अर्थशास्त्र 1, डॉ. नितीन कावडकर अर्थसंवाद, 2017, जुलै, ऑगस्ट, सप्टेंबर, खंड. 2*
3. *दैनिक लोकसत्ता*

4- www.12 way brics sammelan in Marathi